ISBN - 978-81-951551-5-6

भारताच्या जडणघडणीत महिलांचे योगदान

Peer-Reviewed Book Chapter

संपादक डॉ. अनिल एन. ठाकरे

ISBN-978-81-951551-5-6

भारताच्या जडणघडणीत महिलांचे योगदान

Peer-Reviewed

Book Chapter

संपादक

डॉ. अनिल एन. ठाकरे

सहयोगी प्राध्यापक
श्री गाडगे महाराज महाविद्यालय
मूर्तिजापुर जिल्हा अकोला

आधार पब्लिकेशन, अमरावती

ISBN-978-81-951551-5-6

भारताच्या जडणघडणीत महिलांचे योगदान

संपादक

डॉ. अनिल एन. ठाकरे

प्रथम आवृत्ती - मार्च २०२१

आधार पब्लिकेशन
हनुमान मंदिराजवळ, पाठ्यपुस्तक मंडळासमोर,
वि.म.वि. कॉलेजच्या मागे, अमरावती
मोबाईल : ९५९५५६०२७८
Email- aadharpublication@gmial.com

मुखपृष्ठ संकल्पना
विलास पवार
सरिता ग्राफिक्स, अमरावती
अक्षर जुळवणी
सरिता ग्राफिक्स, अमरावती

मुद्रक
आधार पब्लिकेशन, अमरावती

किंमत रू. २००/-

ISBN-978-81-951551-5-6

ISBN-978-81-951551-5-6

अनुक्रमणिका

१) सावित्रीबाई फुले यांचे शैक्षणिक व सामाजिक क्षेत्रातील योगदान /१
डॉ संजय गोपाळराव ठवळे

२) भारतीय राजकारणात महिलाचे योगदान /८
प्रा. डॉ. विकास चांदजकर

3) एकोणीसाव्या शतकात शैक्षणिक क्षेत्रात स्त्रियांनी केलेल्या संघर्षाचा अभ्यास /११
प्रा. डॉ. भाऊराव रामेश्वर तनपुरे

४) राष्ट्र उन्नतीमध्ये सावित्रीबाई फुलेंचे योगदान /२१
प्रा. डॉ. गजानन लिंबाराव सोडनर

५) वर्धा जिल्ह्यातील उत्कृष्ट व्यक्तिमत्व, शांतीबाई रानीवाला /२९
प्रा. डॉ. रफिक शेख

६) भारताच्या इतिहासातील महिलांचे योगदान /३७
प्रा. डॉ. एस. व्ही. भुरले

७) भारतीय संगीतात स्त्रियांना स्थान मिळवून देणारी अजरामर गायिका हिराबाई बडोदेकर /४२
प्रा. डॉ. संचिन सुरेशराव बंडगर

८) राजमाता जिजाबाई यांचे राजकिय योगदान /४६
प्रा.डॉ.गणेश हरिभाऊ घुगे

९) भारताच्या विकासात महीलांचे योगदान /५०
प्रा. आर.आर.पाटील

१०) बहिणाबाईच्या कवितेतील कृषी जीवनाचे संदर्भ /५६
प्रा. पुरुषोत्तम एस. निर्मळ

११) भारतीय जडणघडणीच्या इतिहासात स्वातंत्र्यलढ्यातील क्रांतीकारी महिलांचे योगदान /६४
प्रा.डॉ.निलय देशमुख

प्रा. डॉ. विकास चांदजकर
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख एम. एस. गोटे महाविद्यालय
वाशिम जि. वाशिम

भारतीय लोकशाही प्रणाली सुदृढ, सक्षम व विकेंद्रि करण्याच्या उद्देशाने सरकारने कल्याणकारी शासनव्यवस्थे स्वीकार केला. या संकल्पनेत केंद्रशासन, राज्यशास ग्रामपंचायती पासून महानगरापर्यंतच्या स्थानिक शासन संस्थ अशी त्रिस्तरीय राज्यकारभाराची व्यवस्था अभिप्रेत होती. ल दृष्टिकोनातून तळागाळातील संस्थाना स्वायतता व स्वातंत्र देण्यात आले. त्याला अनुसरून १९४७ मध्ये ग्रामपंचायतीं पुनरूज्जीवन करण्यात आले. महत्मा गांधीजींच्या ग्रामराज्य व संकल्पनेचा पुरस्कार करण्यात आला. यासाठी गाव तिं ग्रामपंचायत या तत्वांचा स्वीकार करण्यात आला. संविधानाच्य चौथ्या भागातील चाळीसाव्या अनुच्छेदात या विषयीचे मार्गदर्शक तत्वे अंतर्भूत करण्यात आली. काटजू समितीने १९५४ मध्ये या बाबतीत अनेक शिफारशी केल्या. विकास कामात सीानिक स्वराज्य संस्थांना कोणते स्थान असावे याचा विचार करण्यासाठी नॅशनल डेव्हलपमेंट कौन्सीलची सीापना बळवंतराव मेहताच्या अध्यक्षतेखाली करण्यात आली. मेहता समितीने तीन स्तराच्या स्थानिक स्वराज्याची कल्पना मांडली आणि ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत व जिल्हा परिषद यांकडे अधिकारविषयक अनेक शिफारीशी केल्या. त्यानुसार लोकशाही

ISBN-978-81-951551-5-6

वेकेंद्रीकरणाच्या तत्वानुसार पंचायतराज संस्थाची १९५७ मध्ये स्थापना झाली.

त्यानंतर स्थानिक स्वराज्य संस्थात महिलांना पन्नास टक्के आरक्षण देण्यात आले. असे आरक्षण देण्यात देशात महाराष्ट्र पाचवे राज्य ठरले. त्यामुळे मतदानाच्या अधिकारासाठी कराव्या लागलेल्या झगडयापासून ते व्यवस्थेतील अर्धे भागिदार होण्यापर्यंत महिला सबलीकरणाचा प्रवास येवून ठेपला आहे. लोकसभेत महिला खासदार ५९, राज्यसभेतील २१, स्थानिक स्वराज्य संस्थातिल महिला दहा लाख झाल्या आहेत. राष्ट्रीय राजकारणात सोनिया गांधी, ममता बॅनर्जी, मायावती, जयललीता, प्रतिभा पाटील माजी राष्ट्रपती, सुषमा स्वराज, माजी पंतप्रधान स्व. इंदिरा गांधी, सरोजनी देवी नायडू अशा कितीतरी महिलांनी फार मोठे योगदान दिले आहे.

गेल्या वीस वर्षात स्त्रीचा राजकारणातील सहभाग लक्षात घेता येईल इतक्या प्रमाणात वाढला आहे. झगडत संघर्ष करत स्वत:ला सिध्द करत स्त्रीने राजकारणात आपली वेगळी ओळख निर्माण केली आहे. पाणी, आरोग्य, विकासाच्या योजना, पायाभूत सुविधा, स्त्री भ्रुणहत्या या सारख्या प्रश्नावर लक्ष वेधने गेले. शहरांसोबतच गेल्या दहा वर्षात ग्रामीन भागातही महिला सरपंचानी गावपातळीवर समाज सुधाराचा प्रयत्न केला. स्त्रीच्या राजकारणातील सहभागाविषयीच्या वाढणा—या प्रतिकूलतेला स्त्रियांनी एक शक्ती बनविण्यात यश मिळवले आहे.

स्त्री आणि पुरूष विषमतेच्या निर्देशांकामध्ये जगामध्ये आपला क्रमांक १३८ वा लागतो. लोकसभेत स्त्रियांचे प्रमाण सातत्याने १०—११ टक्के राहिले आहे. परिणामी इंटरनॅशनल

ISBN-978-81-951551-

पार्लमेंटरी युनियनच्या अनुक्रमानुसार भारताचे स्थान
आहे. आकडेवारीचा विचार केल्यास लोकसभा
विधानसभा मध्ये स्त्रियांचे प्रमाण १९९५ मध्ये ११ टक्
तो आता २१ टक्यापर्यंत वाढला आहे. स्थानिक पातळी
सहभाग पन्नस टक्के इतका झाला आहे. १९९५ ते
पर्यंत या जवळजवळ वीस स्त्रियांचा राजकारणातील
वाढला आहे.

भारताने १९७५, १९८०, १९८५, १९९५ या
जागतिक महिला संमेलनात महिला विकासाच्या
सहभाग दिला, योगदान दिले.

राजकारणात प्रत्येक वेळी एक अधिक एक दोनच
असे नाही अकराही होतात. एकीकडे राजकारणात स्वत:च
व मतदार संघातील जनतेचा विश्वास सार्थ ठरविण्
धडपड करणा—या स्त्रिया, महिलांच्या राजकिय उदासि
बदलविण्यासाठी सामुहिक प्रयत्न करावे लागणार
स्त्रियांचा गेल्या दोन दशकातील प्रवास पाहिला तर, असे
की त्या स्त्रिया होत्या म्हणून ही त्यावेळची वाढणारी प्रति
स्त्रियांनी आता ही एक शक्ती बनविण्यात यश मिळविले

संदर्भ :—

१.भणगे रविंद्र पांडुरंग, भारतील स्थानिक स्वराज्य संस्था
२०१२
2- Government of Maharashtra, comp, Report of the committ
Democratic Decentralisation, Bombay 1961
3. Reddy, J.R.Ed, pattern of Panchayati Raj in India, Bombay 197
4.Maharashta Times, 15 Apr. 2011
5. Lokprabha, 07 March 2014